

ομαδικό, στις 30 'Ιουνίου του 1934, τὰ ἴδια τὰ μέλη τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ κόμματος, ὅσα θεωρήθηκαν ἐπικίνδυνα γιὰ τὴ μονολιθικὴ ἐνότητα τοῦ ἴδιου τοῦ κόμματος. Ἡ ἐκκαθάριση αὐτὴ — ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ βάρβαρα φαινόμενα τῆς ἱστορίας — εἶναι ἀνάλογη μὲ τὶς ἀλλεπάλληλες ἐκκαθαρίσεις ποὺ ἔγιναν στὴ Σοβιετικὴ Ἑνωσῆ. Ἡ τρομοκρατία, μὲ τὴν Γκεστάπο ὡς ὄργανο, ἔγινε τρόπος ζωῆς — μ' ἄλλα λόγια, τρόπος ζωῆς ἔγινε ὁ θάνατος. Μὲ τὴν ἀναγωγή τῆς τρομοκρατίας σὲ σκοπὸ τοῦ κράτους ἡ ἐθνικοσοσιαλιστικὴ Γερμανία ξεχώρισε κι' ἀπ' αὐτὴ τὴ φασιστικὴ Ἰταλία καὶ πλησίασε ὅσο μπορούσε περισσότερο τὸ σοβιετικὸ πρότυπο.

δ. — Εἶπαμε ὅτι ὁ ἐθνικοσοσιαλισμὸς προχώρησε σοβαρὰ στὸ δρόμο τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ κράτους, ἐνῶ ὁ ἰταλικὸς φασισμὸς οὔτε τὸ κατάφερε νὰ προχωρήσει, οὔτε ἴσως τὸ θέλησε. Καὶ προσθέσαμε ὅτι στὴ Γερμανία ἦταν τὸ δόγμα τῆς φυλῆς καὶ ὁ ἀντισημιτισμὸς ποὺ ἔδωσαν στὸ μονοκομματικὸ κράτος (καὶ μονοκομματικὸ, ὡς προστάδιο τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ, ἦταν καὶ τὸ κράτος τοῦ Μουσολίνι) τὴ δυνατότητα νὰ προχωρήσει ἀρκετὰ στὸν ὀλοκληρωτισμὸ. Ὡς τὴν ἀπόλυτη ἀπορρόφηση τοῦ ἀνθρώπου — τοῦ ἀνθρώπου σ' ὅλες τὶς φάσεις τῆς ζωῆς του — ἦταν, ὡστόσο, ἀδύνατο νὰ φτάσει κι' ὁ ἐθνικοσοσιαλισμὸς. Ὡς τὸ σημεῖο αὐτὸ ἔφτασε μόνον ὁ σοβιετικὸς κομμουνισμὸς. Καὶ μόνον αὐτὸ τὸ γεγονὸς ὅτι, ἀντίθετα ἀπὸ τὸ κομμουνιστικὸ κόμμα ποὺ εἶναι πολὺ κλειστὸ, τὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸ ἀνοιξε τὶς πόρτες του σχεδὸν σὲ κάθε Γερμανὸ ποὺ ἤθελε νὰ μπεῖ (φτάνει νὰ μπορούσε ν' ἀποδείξει ὅτι ἀπὸ τὰ 1800 καὶ δῶθε δὲ μῆκε στὴν οἰκογένειά του αἷμα Ἰσραηλιτικὸ), εἶναι μιὰ χτυπητὴ ἀπόδειξη ὅτι ὁ ὀλοκληρωτισμὸς στὴ Γερμανία δὲν ἦταν ἀπόλυτος, ὅτι δηλαδὴ καὶ γι' αὐτὰ ἀκόμα τὰ μέλη τοῦ κόμματος οἱ προϋποθέσεις τῆς ὑποταγῆς τῶν σκέψεων, τῶν διαθέσεων καὶ τῆς ψυχῆς, ἦταν μᾶλλον ἐπιπόλαιες κ' ἐπιφανειακές. Ἀντίθετα ἀπὸ τὸ Μαρξισμὸ καὶ εἰδικώτερα τὸν Λενινισμὸ ποὺ ἀπορροφᾷ ὀλοκληρῶς τὴν ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἐθνικοσοσιαλισμὸς δὲν κατάφερε καὶ μ' αὐτὴ τὴ μονολιθικὴ φυλετικὴ θεωρία του ν' ἀπορροφήσει ὀλοκληρῶς τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ ἢ καὶ ἐξωτερικὴ διαγωγή τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ μολονότι ὁ Χίτλερ θεσπίζει στὸ ἔργο του «Ἐγώ ἀγώνας μου» ὡς σκοπὸ τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ κράτους τὴ φυλετικὴ ἐνότητα τοῦ λαοῦ, χαρακτηρίζοντας μάλιστα τὸ κράτος ὡς ὀπλο

μέσο, ή δογματική αυτή σύλληψη, μ' όλες τις επεξεργασίες που βρήκε στα συγγράμματα του φιλοσόφου του εθνικοσοσιαλισμού 'Αλφρέδου Ρόζενμπεργκ, δε' μπόρεσε ν' αποκλείσει ή νά κλείσει μέσα της, πνίγοντάς την, κάθε άλλη έκφραση του φιλοσοφικού ή λογοτεχνικού ή ήθικου λογισμού, όπως τὸ κατάφερε ὁ μαρξιστικά θεμελιωμένος Λενινισμός. Ἀπαγορεύθηκε, βέβαια, ή ἐκδήλωση κάθε ἄμεσα ἀντίθετης θεωρίας ή ὀρισμένος τύπος διαφορετικῶν θεωριῶν, ἀλλὰ πολλά βιβλία ἐξακολούθησαν νά βγαίνουν στή Γερμανία πού δὲν εἶχαν οὔτε μιάν ἔμμεση σχέση με τή θεωρία τῆς φυλῆς, με τὸ ἀξίωμα τῆς «γερμανικῆς ἐθνικῆς τιμῆς», με τὸν ἀντισημιτισμὸ καὶ γενικά με τὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸ δόγμα. Χαρακτηριστικὸ εἶναι μάλιστα ὅτι ὁ "Ερνστ Μπέρτραμ, ἕνας μαθητῆς τοῦ Στέφαν Γκεόργκε πού ἔγραψε ἕνα σημαντικό βιβλίο γιὰ τὸν Νίτσε, εἶχε τὴν ἔμπνευση νά γράφει καὶ νά δημοσιεύσει, μέσα στήν ἐθνικοσοσιαλιστικὴ Γερμανία, ἕνα περίεργο κ' εὐφύεστατο δοκίμιο «Γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ λόγου», ὅπου — οὔτε λίγο οὔτε πολὺ — ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ καταπίεση τοῦ λόγου στὸ χιτλερικὸ καθεστῶς ἦταν κάτι πολὺ ἀναγκαῖο γιὰ νά ξυπνήσουν πάλι, ἀπὸ ἀντίδραση πρὸς τὴν ἀνελευθερία, πνεύματα με ἰσχυρὲς καὶ πρωτότυπες τάσεις, πράγμα πού με τὴν ἀνεση τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας εἶχε πάφει νά γίνεται. "Ενα τέτοιο κήρυγμα γιὰ τὸ ξύπνημα ἔντονα καὶ πρωτότυπα ἐλεύθερων πνευμάτων πού ζώντας τὴν πίεση τοῦ καθεστῶτος ὡς μεγάλη ψυχικὴ δοκιμασία θάφταναν στὸ δημιουργικὸ λυτρωμὸ, στή «μεγάλῃ ἀνυπακοῇ», ὅπως λέει ὁ ἴδιος ὁ Μπέρτραμ, θάταν ἀδύνατο νά χωρέσει μέσα στὸ σοβιετικὸ ὀλοκληρωτικὸ καθεστῶς.

Ὁ Χίτλερ μιμήθηκε τὸν κομμουνιστικὸ ὀλοκληρωτισμὸ. Ὁ Μουσολίνι τὸν μιμήθηκε πρῶτος, ἀλλὰ ἔφτασε μόνον ὡς τὸ προαύλιο. Ὁ Χίτλερ μπῆκε ἀρκετὰ καὶ στὸν ἀνιερο ναό. Ἡ μίμηση, ὅμως, ὅσο πετυχημένη κι' ἂν εἶναι, δε' φτάνει ποτὲ σὲ ταυτότητα με τὸ φαινόμενο πού πᾶμε νά μιμηθούμε. Ὁ Χίτλερ στὸ ἔργο του «Ὁ ἀγώνας μου» τὸ λέει ρητὰ ὅτι πῆγε νά μιμηθεῖ τὸν κομμουνισμὸ. Τὸν μιμήθηκε, ὅμως, στή μονολιθικὴ κοσμοθεωρία του με τρόπο ἀνεπαρκέστατο. Τὸν μιμήθηκε, βασισμένος στήν ἀνεπαρκέστατη θεωρία τῆς φυλῆς καὶ στὸν ἀντισημιτισμὸ, πολὺ ἐπιτυχέστερα με τὴν τρομοκρατία, με τὴν ἐξωτερικὴ βία, με τὸ ἐξωτερικὸ σύστημα τῶν διώξεων καὶ βασανιστηρίων, με τὴν

ἀπάνθρωπία πού χτυπάει περισσότερο τὸ σῶμα καὶ λιγότερο τὴ συνείδηση καὶ τὴν ψυχή. Ὅσα κι' ἂν προχώρησε στὸν ὀλοκληρωτισμό, ὁ Χίτλερ πέτυχε νὰ πραγματοποιήσει πολὺ περισσότερο μιὰν ἀπάνθρωπη τυραννία καὶ λιγότερο μιὰν ἀπάνθρωπη ὀλοκληρωτικὴ κατάληψη καὶ ἐξουδετέρωση τῶν ψυχῶν καὶ συνειδήσεων. Υἱοθέτησε τὸ «πνεῦμα» καὶ τὰ βάρβαρα μέσα τῶν ἀνατρεπτικῶν δυνάμεων τοῦ αἰῶνα μας — τῶν δυνάμεων ἐκείνων πού γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορία πᾶνε νὰ σβύσουν τὴν ἠθικὴ ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου, — ἀλλὰ στάθηκε περισσότερο στὸ βασάνισμα τῶν κορμιῶν καὶ τῆς φυσικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲ μπόρεσε νὰ προχωρήσει, ὅσο ἴσως ἤθελε, στὴ σύνθλιψη καὶ τὴν ἐξαφάνιση τῆς ἠθικῆς αὐτοτέλειας τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Στὴ βαρβαρότητα τῶν «φυσικῶν» μέσων πού χρησιμοποίησε, ἔφτασε στὸ ἐπίπεδο τοῦ σοβιετικοῦ κομμουνισμοῦ. Στὴ βαρβαρότητα τῶν «ἠθικῶν» μέσων ἔμεινε πολὺ πιὸ πίσω. Αὐτό, βέβαιον, δὲν εἶναι τίτλος. Ἀπλούστατα, δὲ μπόρεσε νὰ συλλάβει καὶ νὰ διαμορφώσει μιὰ κοσμοθεωρία πού νὰ μπορεῖ νὰ χωρέσει μέσα της καὶ νὰ πνίξει ὅλες τὶς φάσεις τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

7. — Ἱστορικὰ σημαντικώτατη καὶ βαρύτερα χαρακτηριστικὴ, τὶς παραμονὲς τῆς νίκης τοῦ Χίτλερ στὴ Γερμανία, ἦταν ἡ στάση τοῦ γερμανικοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος. Ἡ δύναμή του στὸ Ράιχσταγκ ἦταν μεγάλη· ἡ δύναμή του στοὺς δρόμους ἀκόμα μεγαλύτερη. Στὸ χέρι του ἦταν νὰ κάνει τὴν ἐπικράτηση τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ προβληματικὴ. Θὰ τὴν ἔκανε ὅμως προβληματικὴ, ὄχι ἀντιμετωπίζοντας τὸν ἐθνικοσοσιαλισμὸ σὲ ὁδομαχίες, πράγμα πού θὰ ἔκανε ὅλους τοὺς ἐχθροὺς τοῦ κομμουνισμοῦ νὰ ταχθοῦν μετὰ τὸν Χίτλερ, ἀλλὰ ἐπιβάλλοντας στὴν ἐργατικὴ τάξη πειθαρχία καὶ προσήλωση στὴ γερμανικὴ δημοκρατία, ἐπιβάλλοντας μιὰ πειθαρχημένη δημοκρατικὴ διαγωγή. Ἔτσι, ὅμως, θὰ εἶχε τονωθεῖ ἡ δημοκρατία στὴ Γερμανία καὶ στὸν κόσμον ὀλόκληρον.

Ὁ Στάλιν, πού βρέθηκε μπροστὰ στὸ δίλημμα, προτίμησε τὴν ἐπικράτηση τοῦ Χίτλερ ἀπὸ τὴν τόνωση τῆς δημοκρατίας. Τὸ μίσος του γιὰ τὴ δημοκρατία καὶ γιὰ τὸν ἐλεύθερον ἀνθρώπον ἦταν ἰσχυρότερον ἀπὸ τὴν ἀντίθεσή του πρὸς τὴ συναγωνίστρια βαρβαρότητα. Τὸ πράγμα ἔγινε ἀπὸ τότε ὀλοφάνερο. Καὶ τὸ ἐπιβεβαιώνει σὲ μιὰ σειρὰ ἄρθρων της, πού δημοσιεύθηκαν στὰ

1950, η παλιά κομμουνίστρια και αδερφή του Γκέρχαρντ Άϊσερ, ή Ρούθ Φίσερ.

Όντε μπορούσε ο Στάλιν να κάνει αλλιώς. Ο Στάλιν ξεπέρασε και το δάσκαλό του τον Λένιν στην ολοκληρωτική άρνηση της δημοκρατίας. Με τη δική του τακτική εξαπολύθηκαν στην Εύρωπη οί φασισμοί, και αφού τους εξαπόλυσε και τους άφισε να γίνουν μια βαρεία μοίρα, μόνο τότε — όπως θα ιδούμε, από τα 1935 και πέρα — έστησε τις μεγάλες παγίδες στους δημοκρατικούς, δίνοντας το σύνθημα για τα «λαϊκά μέτωπα» και αργότερα, ύστερ' από τον Ιούλιο του 1941, για τα μέτωπα τα «έθνικοαπελευθερωτικά».

Άς σκιαγραφήσουμε την εξέλιξη στη Σοβιετική Ένωση στα είκοσι χρόνια που χωρίζουν μεταξύ τους τους δυο παγκόσμιους πολέμους. Το κομμουνιστικό πείραμα, όπως το δοκίμασε ο Λένιν από τα 1917 ως τα 1921, δηλαδή στη λεγόμενη πολεμική περίοδο του κομμουνισμού, ήταν μια φοβερή άποτυχία. Ποτέ, στην ιστορία του κόσμου, δε στοίχισε μια κυβερνητική προσπάθεια στον οικονομικό τομέα της τόσες ζωές ανθρώπων, όσες στοίχισε το πείραμα εκείνο. Το αποτέλεσμα ήταν ότι σε συνδυασμό και με μια κακή έσοδεία ή πείνα που ξέσπασε στη Ρωσία στα 1921 ήταν τέτοια ώστε, σύμφωνα με τις επίσημες στατιστικές, πέντε εκατομμύρια άνθρωποι παραδόθηκαν στο θάνατο. Ο Λένιν, ο φανατικός κομμουνιστής που είχε ωστόσο και μιαν από τις ισχυρότερες βουλήσεις που γνώρισε στο πολιτικό της προσκήνιο ή ιστορία, πήρε μεγάλες και ριζικές αποφάσεις. Τις πήρε, ωστόσο, αφού είχαν χαθεί πέντε ολόκληρα εκατομμύρια ψυχές. Κάνοντας μια τολμηρή στροφή, έγκαινιάζει μια «νέα οικονομική πολιτική» (το περίφημο «νέπ»), μια μεταβατική περίοδο που χαρακτηρίζεται με την ανανέωση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας στην αγροτική και στην αστική οικονομία. Οί μικρές επιχειρήσεις, βιομηχανικές ή έμπορικές, συνυφάνθηκαν πάλι με το ιδιωτικό πνεύμα και κέρδος, και στην ύπαιθρο αφέθηκε ο αγρότης ελεύθερος ν' αντιμετώπισει ως ιδιώτης την οικονομική του τύχη. Έτσι αναπτύχθηκε ένας νέος διαφορισμός στην αγροτική οικονομία και πρόβαλε ή τάξη των νοικοκυραίων χωρικών, των «κουλάκων». Με τη στρατηγική αυτή σύμπτυξη του κομμουνισμού, που συνυφάνθηκε και με την ανανέωση των έμπορικών συναλλαγών με το έξωτερικό, αντιμετώπισθηκε ή φοβερή κρίση.

Ἄς τὸ ξαναποῦμε ὅμως: ἀντιμετωπίσθηκε ἀφοῦ ἔπεσαν στὸ πιὸ ἄδοξο πεδίο μάχης ἑκατομμύρια θύματα. Θύματα τοῦ ἀπάνθρωπου θεωρητικοῦ φανατισμοῦ, τοῦ μηδενιστικῶς ἀφηρημένου λογισμοῦ, τῆς μονολιθικῆς ὀρθοδοξίας. Τὸν ἕλιγμό του τὸν ἔκανε ὁ Λένιν ὅταν κινδύνευσε νὰ πέσει ὁ ἴδιος, καὶ ὅταν ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή μποροῦσε νὰ κατακυληθεῖ ἐπάνω του ὁλόκληρο τὸ καθεστῶς. Ὡστόσο, μετὰ τὴν ἀτσαλένια βούλησή του (ἀτσαλένιος ἦταν κι' αὐτός, ὅπως ἀκριδῶς κι' ὁ Στάλιν ποὺ τ' ὄνομά του, ἔνα παρατσούκλι, θὰ πεῖ «ἀτσαλένιος» καὶ τοῦ τῶδωσε ὁ ἴδιος ὁ Λένιν) κατάφερε ν' ἀποτρέψει τὴν πτώση καὶ νὰ ἐδραιώσῃ τὸ σοβιετικὸ ὁλοκληρωτικὸ κράτος. Στὰ 1923 δόθηκε στὴ Ρωσία καὶ τὸ πρῶτο σοβιετικὸ «σύνταγμα» ποὺ θέσπισε μιὰ φαινομενικὴ ὁμοσπονδία σοβιετικῶν σοσιαλιστικῶν δημοκρατιῶν, καθὼς καὶ μιὰν ἐσωτερικὴ διάρθρωση τῶν δῆθεν ἐλεύθερων ὀργάνων τῆς πολιτείας. Οὐσιαστικά, κράτος ἦταν τὸ κομμουνιστικὸ κόμμα ποῦ, ἀντίθετα πρὸς τὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸ, δὲν ἄνοιγε τὶς πόρτες του παρὰ μετὰ μεγάλη δυσκολία. Καὶ μάλιστα οὔτε τὸ κόμμα δὲν ἦταν τὸ κράτος. Οἱ «απυρῆνες» τοῦ κόμματος, πρὶν πάρεῖ τὸ κόμμα τὴν ὀριστικὴ «γραμμὴ» του, πῆραν τὸ δικαίωμα νὰ συζητοῦν (ὄχι βέβαια σὲ βᾶση πνευματικῶν καὶ πολιτικῶν ἐλεύθερων, παρὰ μόνο στὸ πλαίσιο τῆς κομμουνιστικῆς ἰδεολογίας), ἀλλὰ καὶ αὐτὲς οἱ συζητήσεις πάνω σὲ λεπτομέρειες καὶ σὲ ζητήματα τακτικῆς ἀποδείχθηκαν παγίδες, δηλαδὴ συζητήσεις ποῦ γίνονταν μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μπορεῖ ἡ Γκεπεοῦ ποὺ διαδέχθηκε τὴν Τσέκα νὰ ἐλέγχει τὴν ἀπόκλιση τῶν μελῶν τοῦ κόμματος ἀπὸ τὴ γραμμὴ τοῦ κέντρου. Κέντρο — δηλαδὴ κράτος ἀπόλυτα ἀνεξέλεγκτο — ἔγινε ὁ γενικὸς γραμματέας τοῦ κόμματος. Τὴ θέση αὐτὴ τὴν εἶχε ὁ Λένιν, καὶ πρὶν πεθάνῃ ὁ Λένιν τὴν πῆρε ὁ Στάλιν.

Ὁ Λένιν πέθανε στὶς 21 Ἰανουαρίου τοῦ 1924. Ἡ νέα οἰκονομικὴ πολιτικὴ του προκάλεσε τὴν ἀντίδραση φανατικῶν Μαρξιστῶν, ὅπως ὁ Τρότσκι, ὁ Μπουχάριν, ὁ Ζηνόβιεφ. Πλαί του, ὡστόσο, στάθηκε ἀλύγιστος καὶ ἀπειλητικὸς ὁ Στάλιν. Ἦδη στὰ 1918 οἱ ἀφοσιωμένοι στὸν Λένιν, μετὰ τὸν Στάλιν ὡς γενικὸ ἐπιτελάρχην, ἄρχισαν νὰ κατηγοροῦν τὸν Τρότσκι ὅτι ἀποβλέπει σὲ προσωπικὴ δικτατορία καὶ σὲ στρατοκρατικὰ συστήματα. Ὅσο κι' ἂν ἦταν γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους «ὁλοκληρωτικὸ» τὸ καθεστῶς τοῦ Λένιν, ἀνάμεσα στοὺς παγκόσμιους φημισμένους πρωτε-

γάτες τῆς κομμουνιστικῆς νίκης τοῦ 1917 ἐπικρατοῦσε ἀκόμα μιὰ κάποια «δημοκρατία». Στὸ βάθος, ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες πήγαινε νὰ μονοπωλήσει γιὰ τὸν ἑαυτό του τὴν ὀλοκληρωτικὴ δικτατορία. Κι' ὁ ἕνας ἔλεγε δικτάτορα τὸν ἄλλο. Κ' ἦρθε ἡ στιγμή πού ὁ Στάλιν, ἰσχυρότερος στὴ θέληση, ἀλλὰ καὶ τυχερώτερος, τοὺς ξόφλησε ὅλους.

Ὁ Λένιν ἀρρώστησε στὰ 1922. Καὶ οὐσιαστικὰ ἔλειψε ἀπὸ τότε, γιατί ἡ πρόσκαιρη ἀνάρρωσή του στὰ τέλη τοῦ ἔτους δὲν τοῦ ξανάδωσε τὶς δυνάμεις πού εἶχε πρὶν. Ὁ ἀγώνας ἀνάμεσα στοὺς ἐπιγόνους ἄρχισε πρὶν πεθάνει. Τὸν Μπουχάριν, ἀπὸ τὸ κρεββάτι τῆς ἀρρώστιας του, τὸν ἀντιμετώπισε, ἀντικρούοντας γραπτὰ τὶς ἀπόψεις του, ὁ ἴδιος ὁ Λένιν. Τὸν Τρότσκι, ὅμως, δὲ θέλησε νὰ τὸν ἀντικρούσει. Τὸν θαύμαζε καὶ τὸν θεωροῦσε — ὅπως ἦταν καὶ ἡ ἀλήθεια — τὸν μεγάλο ὀργανωτὴ, εἰδικώτερα τοῦ ἐρυθροῦ στρατοῦ. Ὁ ἀνταγωνισμὸς ἀνάμεσα στὸν Τρότσκι καὶ στὸν Στάλιν τὸν στενοχωροῦσε. Στὴ διαθήκη του πού γράφηκε ὅταν ἀρρώστησε στὰ 1922 καὶ ὅταν ὁ Στάλιν τὸν εἶχε διαδεχθεῖ στὴ γενικὴ γραμματεία τοῦ κόμματος, λέει ὁ Λένιν ὅτι ἡ τύχη τοῦ κομμουνισμοῦ θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τὶς σχέσεις τοῦ Τρότσκι καὶ τοῦ Στάλιν, τῶν «δυὸ πιὸ ἱκανῶν ἡγετῶν» στὴν κεντρικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ κόμματος, ὅπως τοὺς ὀνομάζει. Τὸν Τρότσκι, μάλιστα, τὸν λέει πιὸ ἱκανὸ ἀπ' ὅλους. Μ' ὅλη τὴν ἀγάπη πού ἔτρεφε γιὰ τὸν Στάλιν, τονίζει ὁ Λένιν στὴ διαθήκη του ὅτι ὡς γενικὸς γραμματέας τοῦ κόμματος συγκέντρωσε μιὰν ὑπερβολικὰ μεγάλη δύναμη στὰ χέρια του, καὶ προσθέτει ὅτι δὲν εἶναι βέβαιος ἂν ξέρει ὁ Στάλιν νὰ χρησιμοποιοῦ τὴ δύναμη αὐτὴ ὅπως πρέπει. Καὶ λέει κάτι πολὺ περισσότερο. Προβλέποντας τὸ σχίσμα μεταξὺ Στάλιν καὶ Τρότσκι, καὶ ζητώντας μὲ κάθε τρόπο νὰ τὸ ἀποτρέψει, συμβουλεύει τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Στάλιν ἀπὸ τὴ γενικὴ γραμματεία τοῦ κόμματος. «Ὁ Στάλιν», γράφει ὁ Λένιν, «εἶναι πολὺ τραχύς, καὶ τὸ λάθος αὐτό, ἀπόλυτα ὑποφερτὸ στὶς σχέσεις ἀνάμεσα σὲ μᾶς τοὺς κομμουνιστῆς, γίνεται ἀνυπόφορο στὸ ἀξίωμα τοῦ γενικοῦ γραμματέα».

Ἐνα μῆνα πρὶν πεθάνει ὁ Λένιν, στὸ συνέδριο τοῦ κόμματος πού ἔγινε τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1923, ὁ Στάλιν, ἀδιαφορώντας γιὰ τὴ σύσταση τοῦ δασκάλου καὶ ἀρχηγοῦ του, ρίχτηκε μὲ φανατισμὸ στὸν Τρότσκι καὶ ζήτησε τὴ συντριβὴ τοῦ «Τροτσκισμοῦ». Κι' ὅταν, ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Λένιν, διάβασε ὁ

ἴδιος ὁ Στάλιν στὸ δέκατο τρίτο συνέδριο τοῦ κόμματος τῆ διαθήκη τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ δασκάλου του, εἶπε: «Ναί, εἶμαι τραχὺς ἀπέναντι ἐκείνων ποὺ πᾶνε νὰ καταστρέφουν τὸ κόμμα τοῦ Λένιν». Στὸ βιβλίο του «Λενινισμός», ποὺ βγήκε λίγο ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Λένιν, ὁ Στάλιν θεμελιώνει, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Τροτσκισμό, τὸν ἐξειδικευμένο Μαρξισμό, ὅπως εἶχε βγεῖ μὲς' ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Λένιν καὶ ἀπὸ τῆ ρωσικῆ πραγματικότητά. Εἶναι ἀδύνατο, καθαρὰ λογικά, νὰ ποῦμε ποιὸς ἀπὸ τοὺς δύο, ὁ Τροτσκισμὸς ἢ ὁ Λενινισμὸς τοῦ Στάλιν, ἀνταποκρίνεται πιο πολὺ στὸ πνεῦμα τοῦ Μαρξισμού. Μὲ τὸ πνεῦμα καὶ μὲ τὴν τακτικὴν τοῦ Λένιν ταιριάζει πάντως περισσότερο ὁ Λενινισμὸς τοῦ Στάλιν ἀπὸ τὸν Τροτσκισμό. Τῆ «μονολιθικῆ» ἐνότητά τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος (καὶ τοῦ σοβιετικοῦ, φυσικά, κράτους) τὴν καθιέρωσε οὐσιαστικά ὁ Λένιν καὶ τὴν ἀποκρυστάλλωσε ὁ Στάλιν. Οἱ ἴδιοι μάλιστα, ὁ Λένιν καὶ ὁ Στάλιν, μεταχειρίστηκαν καὶ ἐγκαινίασαν στὸ παγκόσμιον πολιτικὸν λεξιλόγιον τὸν ὄρο «μονολιθικῆ» ἐνότητά, παίρνοντάς τον ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία. Ὁ Στάλιν, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἔγινε γενικὸς γραμματέας τοῦ κόμματος, βάλθηκε μὲ ὅλα τὰ μέσα (στὶς ἀρχές, βέβαια, μὲ μέσα ἡπιώτερα κι' ἀργότερα μὲ τὰ πιὸ σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπα μέσα) νὰ ἐπιβάλλει τὸ μονολιθικὸ ὀλοκληρωτισμὸ στὸ κόμμα, καταπνίγοντας καὶ στὴν ἀνώτατη βαθμίδα τοῦ κόμματος τὴ φωνὴν κ' ἐκείνων ἀκόμα ποὺ ἦταν οἱ ἥρωες καὶ οἱ μεγάλοι δάσκαλοι τοῦ κομμουνισμοῦ. Ὅταν ἄρχισε ὁ φοβερὸς αὐτὸς ἀγώνας, μέλη τοῦ πολιτικοῦ γραφείου τοῦ κόμματος ἦταν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Στάλιν, ὁ Τρότσκι, ὁ Ζηνόβιεφ, ὁ Καμένεφ, ὁ Μπουχάριν, ὁ Ράντεκ καὶ ὁ Ρύκωφ. Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ θέσιν τους στὴν κορυφὴν τοῦ κόμματος, εἶχαν κι' ἄλλες μεγάλες θέσεις. Ὁ Ρύκωφ ἦταν πρόεδρος τοῦ ἀνωτάτου σοβιὲτ τῶν κομισσάριων τοῦ λαοῦ, δηλαδὴ πρωθυπουργὸς τῆς Ρωσίας. Ὁ Τρότσκι ἦταν ὑπουργὸς (κομισσάριος) τῶν στρατιωτικῶν. Ὁ Ζηνόβιεφ ἦταν πρόεδρος (ὁ πρῶτος πρόεδρος) τῆς κομμουνιστικῆς Διεθνούς. Ὁ Μπουχάριν ἦταν ὁ ἀρχισυντάκτης τῆς «Πράβδα» καὶ ὁ Ράντεκ τῶν «Ἰσθόστια», τῶν δύο μεγαλύτερων δημοσιογραφικῶν ὀργάνων τοῦ ρωσικοῦ καὶ τοῦ παγκόσμιου κομμουνισμοῦ. Ὅλους αὐτοὺς ποὺ ἀπάρτιζαν, τὴν ὥρα ποὺ πέθανε ὁ Λένιν, τὸ πολιτικὸν γραφεῖον τοῦ κόμματος, κατάφερε ὁ Στάλιν νὰ τοὺς ἐξοντώσει. Πρόκειται γιὰ ἓνα μοναδικὸν καὶ καταπληκτικὸν φαι-

νόμενο στην παγκόσμια ιστορία. Φαινόμενα ικανότητας, αλλά και ασύλληπτα απάνθρωπης βαρβαρότητας. Γιατί, τάχα, έπρεπε να έξοντωθούν από τον Στάλιν οί ίδιοι οί στυλοβάτες του κομμουνισμού; 'Απλούστατα, γιατί έπρεπε να επικρατήσει απόλυτα και ολοκληρωτικά ό Ένας. Δέ χωράει στον κομμουνισμό ή ανθρώπινη συνείδηση πού, έστω και με τον κομμουνισμό ως βάση και κριτήριο, ζητάει να προβάλλει μιάν έρμηνεία του κομμουνισμού ή και μόνο τής τακτικής του αντίθετη μ' εκείνη πού ό Ένας, ό απόλυτος κύριος των ψυχών και συνειδήσεων, έχει θεσπίσει. 'Η φαινομενική διαφωνία ήταν ή ακόλουθη: ό Τρότσκυ και οί άλλοι (ακολουθώντας τή γνώμη του "Ένγκελς πού είχε πεί πώς είναι αδύνατο να θεμελιωθεί ό κομμουνισμός μονάχα σε μι ά χώρα), έριχναν τό κύριο βάρος στην πανευρωπαϊκή επανάσταση, ενώ ό Στάλιν στην οργάνωση του κομμουνιστικού κράτους στη Ρωσία. "Όσο σημαντική κι' άν ήταν ή διαφωνία αυτή, δέν είναι λογικά και ήθικά συλληπτό ότι έπρεπε να οδηγήσει στη διαγραφή των κορυφαίων του κομμουνισμού από τό κομμουνιστικό κόμμα, στην εκδίωξη του Τρότσκυ από τή Ρωσία, στην εκτέλεση εκείνων πού ό παγκόσμιος κομμουνισμός είχε συνηθίσει να λατρεύει, και στη δολοφονία του Τρότσκυ.

Στά 1928 θέτει ό Στάλιν σ' εφαρμογή τό πρώτο πενταετές σχέδιο για τήν έπιβολή του άκέρειου σοσιαλισμού και τή βιομηχανοποίηση τής ρωσικής οικονομίας. Οί συμβιβασμοί με τήν ιδιωτική πρωτοβουλία, πού είχε θεσπίσει τό «Νέπ» στά 1921, παραμερίζονται. Στη θέση τής ιδιωτικής πρωτοβουλίας στην ύπαιθρο μπαίνουν τά «κολχόζ». 'Εκατοντάδες χιλιάδες «κουλάκοι», πού τήν κοινωνική προβολή τους είχαν έπιτρέψει ό Λένιν και ό Στάλιν στά 1921, εκτελούνται απάνθρωπα ή έξορίζονται με τισ οικογένειές τους στη Σιβηρία ή σ' άλλες απόμερες περιοχές όπου κάτω από τισ φοβερώτερες ανθρώπινες συνθήκες, κλεισμένοι σε στρατόπεδα, χρησιμοποιούνται ως δούλοι για τήν εκτέλεση του πρώτου πενταετούς σχεδίου στον τομέα τής βαρειάς βιομηχανίας. Παράλληλα με τήν ασύλληπτα απάνθρωπη μεταχείριση των κουλάκων ή και όλων εκείνων των χωρικών πού ή Γκεπεού θεωρούσε άξιους καταδίκης ή χρήσιμους για άναγκαστική εργασία, αίματηρές και απάνθρωπες εκκαθαρίσεις γίνονται στις βιομηχανίες από τά 1928 και πέρα. Τό 1930 έχει γίνει περίφημο για τισ δίκες και τισ εκκαθαρίσεις των μηχανικών

Τὸ 1931 γιὰ τὶς δίκες τῶν μενσεβίκων. Στὰ 1932 - 1933 ξέσπασε μιὰ πείνα πού εἶχε περίπου τ' ἀποτελέσματα τῆς πείνας τοῦ 1921. Στὰ 1933 γίνονται νέες αἱματηρές διώξεις τῶν μηχανικῶν. "Ὅσοι ἦταν μέλη τοῦ κόμματος τρομάζουν περισσότερο κι' ἀπ' ὅσους εἶχαν τὴν τύχη νὰ μὴν εἶναι. Ποτὲ οἱ ἄνθρωποι στὸν κόσμον δὲ χλώμιασαν τόσο ὅσο τὰ χρόνια ἐκεῖνα στὴ Ρωσία. Κι' ἀπὸ τὰ χρόνια ἐκεῖνα ἔχουν καταντήσει ὅλοι χλωμοί, ἀνέκφραστοι, φόρεσαν ὀριστικὰ τὴ μάσκα πού σκέπασε τὸ πρόσωπο καὶ τὴ συνείδησή τους. Ἀνατριχιαστικὴ εἶναι ἡ περιγραφή τῆς ζωῆς στὰ χρόνια ἐκεῖνα, πού κάνει ὁ Κραφτσένκο στὸ βιβλίο του «Διᾶλεξα τὴν ἐλευθερίαν». Ὑστερα, μάλιστα, ἀπὸ τὴ δολοφονία τοῦ Κίρωφ στὰ 1934 (ὁ Κίρωφ, ὁ Καγκάνοβιτς, ὁ Κιούμπισεφ, ὁ Μολότωφ, ὁ Ζντάνωφ, ὁ Μπέρια καὶ ὁ παλαίμαχος Βοροσίλωφ ἦταν οἱ ἄνδρες πού ἀπάρτισαν τὸν κύκλο τοῦ Στάλιν) ἐξαπολύθηκε μιὰ τρομοκρατία ἀκόμα εὐρύτερη. Στὰ 1936 ἐκτελοῦνται ὁ Ζηνόβιεφ, ὁ Καμένεφ καὶ κάμποσοι ἄλλοι ὡς ὀπαδοὶ τοῦ Τρότσκι. Στὰ 1937 δικάζονται ὁ Ράντεκ, ὁ Πιατακόφ, ὁ Ρακόφσκυ καὶ ἄλλοι ἡγετικοὶ τύποι τοῦ κομμουνισμοῦ. Οἱ περισσότεροὶ ἐκτελοῦνται, ἐνῶ ὁ Ράντεκ καὶ ὁ Ρακόφσκυ καταδικάζονται στὸν ἀργὸ θάνατο τῆς φυλακῆς. Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1937 καταδικάζονται σὲ θάνατο καὶ ἐκτελοῦνται ὁ στρατάρχης Τουχατσέφσκυ καὶ ἑπτὰ ἄλλοι στρατηγοὶ τοῦ ἐρυθροῦ στρατοῦ. Ἡ κόλαση ἦταν τέτοια πού τὸ καλοκαίρι τοῦ 1938 αὐτὸς ὁ Βοροσίλωφ διαπιστώνει ὅτι ἡ πειθαρχία στὸν ἐρυθρὸ στρατὸ κλονίζεται καὶ ὅτι κανένας σύντροφος δὲν ἐμπιστεύεται πιά τὸ διπλανό του. Μαζὶ μὲ τὸν Βοροσίλωφ τρόμαξαν πιά καὶ ὁ Μπέρια καὶ ὁ Καγκάνοβιτς καὶ σπεύδουν στὸν Καύκασο, ὅπου ἀναπαύοταν ὁ Στάλιν. Ἐκεῖ ἀποφασίζεται νὰ μειωθεῖ ἡ τρομοκρατία πού εἶχε συνυφανθεῖ μὲ τὸ δεύτερο πενταετὲς σχέδιο. Ἡ κορύφωση μάλιστα τῆς τρομοκρατίας συνέπεσε ἀκριδῶς μὲ τὴ διακήρυξη τοῦ νέου συντάγματος τοῦ 1936 πού ἦταν δῆθεν πιὸ φιλελεύθερο ἀπὸ τὸ πρῶτο.

Ἡ τρομοκρατία μειώθηκε ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἡμέρα πού διακόπηκε ἡ ἀνάπαυση τοῦ Στάλιν στὸν Καύκασο. Ὁ ὑπατος ἡγέτης ἀναπαύοταν, ὅταν ὅλοι ἔτρεμαν. Κ' ἔτρεμε χωρὶς ἄλλο κι' ὁ ἴδιος. Δούλος εἶναι κι' ὁ ὑπατος ἡγέτης στὸ ὀλοκληρωτικὸ καθεστῶς. Ὅπου δὲν εἶναι ἐλεύθεροι οἱ διπλανοὶ σου, δὲν εἶσαι

οὐτ' ἐσὺ ἐλεύθερος. Ὅπου δὲν εἶναι ἄνθρωπος ὁ πλησίον σου, δὲν εἶσαι ἄνθρωπος οὐτ' ἐσὺ ὁ ἴδιος.

Ἡ μειωμένη τρομοκρατία δὲν παύει νᾶναι τρομοκρατία. Μειώθηκε, ἄλλωστε, κάπως τὸ βαισάνισμα τῶν κορμιῶν, χωρὶς νὰ μειωθεῖ διόλου ἡ σύνθλιψη τῶν ψυχῶν. Ὁ ὀλοκληρωτισμός, ὕστερ' ἀπ' αὐτὸν τὸ δεύτερο ἐμφύλιο πόλεμο, ὅπως ὀνομάζουσι οἱ ὀπαδοὶ τῶν σοβιετ τὴν περίοδο 1928 - 1938, ἀποκρυσταλλώθηκε ὀριστικά. Ἐπρεπε νὰ «ἐφευρεθεῖ» ἓνας ἐμφύλιος πόλεμος μέσα στὸν ἴδιο τὸν κομμουνισμό, δηλαδὴ μεταξύ τῶν ἴδιων τῶν κομμουνιστῶν, γιὰ νὰ ἐδραιωθεῖ ἀκόμα πιὸ πολὺ τὸ ὀλοκληρωτικὸ σύστημα. Κι' ὥσπου νὰ σβύσει ἀπόλυτα ὁ ἄνθρωπος ὡς ἠθικὴ συνείδηση θὰ πρέπει νὰ «ἐφευρίσκονται» κάθε τόσο νέοι ἐμφύλιοι πόλεμοι γιὰ νὰ ἐδραιώνεται ξανά τὸ ἀπάνθρωπο ὀλοκληρωτικὸ σύστημα. Τέλος στὴν ἀπάνθρωπία δὲν ὑπάρχει παρά μόνο ἂν λείπει ἢ ἴδια ἢ ἂν λείπει ὁ ἄνθρωπος.

β. — Ἐνῶ στὴ Ρωσία σημειωνόταν ἡ πιὸ συστηματικὴ προσπάθεια ἀφανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ποὺ γνόρισε ἡ ἱστορία, ὁ κόσμος στὴ διεθνή του ζωὴ περνοῦσε ἀπὸ τὶς κρίσεις ἐκεῖνες ποὺ ὀδηγοῦσαν ἀναπότρεπτα στὸ δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο.

Τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1931 οἱ Ἰάπωνες κυριεύουσι ὀλοκληρῆ τὴ Μαντζουρία μετονομάζοντάς τὴν σὲ Μαντσουκούο. Στὰ 1936, ὅταν κινδύνευε πιὰ ἡ ἴδια ἢ Κίνα, ποὺ εἶχε μείνει ἀπροστάτευτη ἀπὸ τὴν Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν καὶ τὶς μεγάλες δημοκρατίες, δόθηκε προσωρινὸ τέρμα στὸν ἐμφύλιο πόλεμο, καὶ ὁ Τσάγκ Καί - Σέκ, ποὺ ἔπεσε στὰ χέρια τῶν ἐρυθρῶν, δέχθηκε νὰ συμπράξει μαζί τους στὴν ἀντίσταση κατὰ τῶν Ἰαπώνων. Οἱ δημοκρατίες καὶ ἡ κοινὴ γνώμη τους, προπάντων ἡ ἀμερικανικὴ, χάρηκαν γιὰ τὴ «συμφιλίωση», κι' ἂν δὲν ἦταν ὁ Τσάγκ Καί - Σέκ σταθερώτερος ἀπὸ τὸν ντόκτορ Σὺν στὴν ἀντίθεσή του πρὸς τὸν ἐρυθρὸ ὀλοκληρωτισμό, ἢ Κίνα θὰ εἶχε παραδοθεῖ ἀπὸ τότε στὸν κομμουνισμό.

Στὰ 1933 ὁ Χίτλερ, ἀφοῦ ἔγινε κύριος τῆς Γερμανίας, παίρνει τὶς δυὸ πρώτες μεγάλες ἀποφάσεις του. Ἡ Γερμανία ἀποσύρεται ἀπὸ τὴν παγκόσμια διάσκεψη τοῦ ἀφοπλισμοῦ καὶ ἀπὸ τὴν Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ἐκεῖνη, καταργώντας ὁ Χίτλερ οὐσιαστικὰ τὴ συνθήκη τῶν Βερσαλλιών, μεταμορφώνει τὴ γερμανικὴ βιομηχανία σὲ πολεμικὴ βιομηχανία. Τὸ Μάρτιο τοῦ 1935 παύει μάλιστα νὰ κρύβεται καὶ νὰ τηρεῖ προσ-

χήματα, και έγκαινιάζει πάλι επίσημα και φανερά την καθολική στρατιωτική θητεία τών Γερμανών. 'Η φωνή του Ούϊνστον Τσώρτσιλ — φωνή βοώντος έν τή έρήμω τής άβουλίας και βλακειάς— δέν ξυπνάει κανέναν άπ' όσους κυβερνούσαν τήν 'Αγγλία ή τις άλλες μεγάλες δημοκρατίες. Στην 'Αγγλία, οί άρμόδιοι ήταν εύχαριστημένοι πού ό Χίτλερ, στις πολεμικές του ναυπηγήσεις, είχε δηλώσει ότι δε θα ξεπερνούσε τά 35 % τού συνολικού τοννάξ τού πολεμικού στόλου όλων τών μελών τής βρετανικής κοινοπολιτείας. Τό τί γινόταν μέ τήν άεροπορική παραγωγή, αυτό δέν τούς άνησυχούσε και πολύ. 'Η Μάχη για τούς "Αγγλους και ή γραμμή Μαζινό για τούς Γάλλους είχαν κατακτήσει μαγικές άσπίδες. Κ' ήταν, στ' αλήθεια, μαγικές μονάχα εικόνες.

Παράλληλα μέ τούς 'Ιάπωνες και τούς Γερμανούς κινήθηκαν οί 'Ιταλοί. Τόν 'Οκτώβριο τού 1935, οί δυνάμεις τού Μουσολίνι εισβάλλουν στό έδαφος τής Αίθιοπίας. Πατώντας τό έδαφος αυτό, καταπατούσαν τις κυριώτερες διεθνείς συνθήκες πού είχε ύπογράψει ή 'Ιταλία. 'Η Κοινωνία τών 'Εθνών παίρνει τήν άπόφαση νά επιβάλλει οικονομικές κυρώσεις. 'Ο Μουσολίνι άπειλεί ότι, άν στον πίνακα τών κυρώσεων μπει και τό πετρέλαιο, θα κηρύξει τόν πόλεμο σέ κάθε χώρα πού θ' άποφάσιζε νά ύπογράψει έναν τέτοιο πίνακα. 'Η βρετανική κυβέρνηση, κατώτερη άπό τό βρετανικό λαό πού ήταν φυχικά έτοιμος ν' άντιμετωπίσει τήν άπειλή, διστάζει, προτιμάει νά παρασυρθεί άπό τόν Λαβάλ πού ήταν συνεννοημένος μέ τή Ρώμη, και ύποχωρεί στην άπειλή. 'Ο Μουσολίνι, ένώ ό Μαρινέττι τραγουδούσε φουτουριστικά τις νίκες του, κυριεύει σέ έφτά μήνες τήν 'Αθησσυνία.

Λίγο πριν συμπληρωθεί ή κατάληψη τής 'Αθησσυνίας, ό Χίτλερ — τό Μάρτιο τού 1936 — διατάζει τό στρατό του νά μπει στη Γερμανική Ρηνανία πού είχε, σύμφωνα μέ τή συνθήκη τών Βερσαλλιών, κάποστρατιωτικοποιηθεί. "Αν στην περίπτωση τής 'Αθησσυνίας είχαν μείνει άπαθείς οί Γάλλοι, στην περίπτωση τής Ρηνανίας έμειναν άπαθείς οί "Αγγλοι. Τό Νοέμβριο τού 1936 διατυμπανίζεται άπό τόν Μουσολίνι ή ύπαρξη τού «άξονος Ρώμης - Βερολίνου». Σέ λίγο, προσχωρεί στη συμμαχία αυτή και ή 'Ιαπωνία.

Τό επόμενο πραξικόπημα, στην ίδια τήν καρδιά τής Ευρώπης, έγινε τό Μάρτιο τού 1938. Τά στρατεύματα τού Χίτλερ εισβάλλουν στην Αύστρια. Τόν 'Ιούλιο τού 1934 είχε δολοφονηθεί

ὁ Ντόλφους, ἀλλὰ τὸ πραξικόπημα τῶν αὐστριακῶν ἐθνικοσοσιαλιστῶν εἶχε ἀποτύχει. Τῆ θέσῃ τοῦ Ντόλφους τὴν πῆρε ὁ Σούσνιγκ. Κ' οἱ δύο τους ἦταν «ἀμυντικοὶ» δικτάτορες ποὺ προσπάθησαν νὰ σώσουν τὴν πατρίδα τους ἀπὸ τὸν συμπατριώτη τους τὸν Χίτλερ. Ἐντὶ νὰ ἐμπνευσθεῖ ἀπὸ τὸν Χίτλερ, προτιμοῦσε ὁ ντόκτορ Σούσνιγκ νὰ ἐμπνέεται ἀπὸ τὸν Αὐστριακὸ λυρικὸ ποιητὴ Ἄντον Βίλντγκανς. Κ' ἔκανε τὸ καθήκον του, ὅπως τὸ διατύπωναν οἱ ὠραῖοι στίχοι τοῦ τελευταίου ποὺ τοὺς ἔχει τοποθετήσει ὁ Σούσνιγκ καὶ στὴν προμετωπίδα τοῦ βιβλίου του κτρεῖς φορές Αὐστρία. Ὡστόσο, ὁ Χίτλερ νίκησε τὴν ὠραία ποίησιν κ' ἔγινε κύριος τῆς Αὐστρίας. Οἱ μεγάλες δημοκρατίες, ποὺ τῆ στιγμῇ ἐκείνῃ μπορούσαν νὰ εἰσβάλουν στὴ Γερμανία χωρὶς νὰ βροῦν ἀκόμα μπροστά τους μιὰν ἀξιόλογη στρατιωτικὴ δύναμη (γιατὶ οἱ καινούργιες δυνάμεις τοῦ Χίτλερ, ἀνεπαρκέστατες ἀκόμα, εἶχαν ἀφιερωθεῖ στὴν ἐπιδεικτικὴ εἰσβολὴ τους στὴν Αὐστρία), ἔμειναν οὐδέτερες, ἀπαθεῖς, ἀνίκανες ν' ἀντιδράσουν.

Τὴν ἴδια οὐδετερότητα ἔδειξαν οἱ μεγάλες δημοκρατίες καὶ στὸν ἐμφύλιο ἰσπανικὸ πόλεμο ποὺ ἄρχισε τὸν Ἰούλιο τοῦ 1936. Ὁ Χίτλερ κι' ὁ Μουσσολίνι ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, ἡ Μόσχα ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀνακατώθηκαν ἄμεσα στὸν ἐμφύλιο πόλεμο τῆς Ἰσπανίας καὶ τὸν μεταμόρφωσαν οὐσιαστικὰ σὲ πόλεμο διεθνή. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἔχασαν τὴν εὐκαιρία νὰ πάρουν μιὰ θέσιν τολμηρὴ καὶ ἀνοιχτὴ ἀπὸ τὴν ἀρχή, δὲν πρόλαβαν νὰ δώσουν αὐτές, ὡς δημοκρατίες, τὸν τόνο στὴ μεγάλη καὶ φοβερὴ μάχη ποὺ ἄρχισε νὰ διεξάγεται στὶς πιὸ εἰδυλλιακὰς καὶ ἱστορικὰς τοποθεσίαις τῆς Ἰσπανίας, κ' ἔτσι, ὅταν πιά ὁ Ἄξων καὶ ἡ Μόσχα ἔδωσαν τὸ χρῶμα τὸ δικό τους στὶς δύο ἀντιμαχόμενες μερίδες, ἦταν ἀργὰ γιὰ κάθε «δημοκρατικὴ» πρωτοβουλία. Ἡ δημοκρατία — ἡ ἀληθινή, ἡ γνήσια — δὲ μπορούσε πιά νὰ βρεθεῖ ἢ καὶ νὰ φιλοξενηθεῖ οὔτε στὸ ἕνα, οὔτε στὸ ἄλλο στρατόπεδο. Ἀλλὰ καὶ στὴν περίπτωσιν ἐκείνῃ ποὺ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία θὰ προλάβαιναν ἀμέσως, μὲ μιὰν ἀστραπιαία ἐπέμβαση, νὰ βρεθοῦν στὸ ἔδαφος τῆς Ἰσπανίας, ζήτημα εἶναι ἂν καὶ πάλι θὰ μπορούσε ἡ δημοκρατία νὰ δώσει τὸν τόνο. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα, στὴ Γαλλία τὸ λαϊκὸ μέτωπο, μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ μεγάλες ἐπιτυχίες τοῦ Στάλιν στὸ ἐπίπεδο τῆς διεθνούς ζωῆς, εἶχε κάνει τὶς δημοκρατικὰς δυνάμεις νὰ ναι ἄμεσα ἢ ἔμμεσα ὑποχείριες στὸν κομμουνισμό,

ένω οί συντηρητικώτερες μερίδες, από αντίδραση επίσης παθολογική, τραβούσαν πρὸς τὸ φασισμό. Ἡ δημοκρατία, μ' ἄλλα λόγια, εἶχε χαθεῖ. Χαμένη στὴν ἴδια τὴ Γαλλία, πῶς μπορούσε νὰ μεταφερθεῖ καὶ νὰ σημειώσει τὴν παρουσία της στὴν Ἰσπανία; Ὅσο γιὰ τὴν ἴδια τὴν Ἰσπανία, ἐκεῖ οἱ δημοκρατικές δυνάμεις εἶχαν ἀκόμα περισσότερο ζοφλήσει, κ' εἶχαν παραδώσει ἀπόλυτα τὸ πνεῦμα τους στὸν κομμουνισμό ἢ (σ' ὀρισμένες περιοχές, π.χ. στὴ Βαρκελώνη) στὸν πιὸ ἀσυνάρτητο ἀναρχισμό. Ὁ Ἀρθούρος Καϊστλερ πού εἶχε ταχθεῖ μὲ τοὺς λεγόμενους δημοκρατικούς καὶ εἶχε περάσει ὥρες ἀγωνίας στὶς φυλακὲς τοῦ Φράνκο ἔβγαλε τὰ συγκλονιστικά του συμπεράσματα στὸ ἔξοχο βιβλίο του «Μιά Ἰσπανικὴ διαθήκη». Ἡ τραγωδία τῆς Ἰσπανίας, πού ἔπιασε σχεδὸν τρία χρόνια, δηλαδή ὡς τὸ Μάϊο τοῦ 1939, καὶ στοίχισε ἕνα ὀλόκληρο ἑκατομμύριο ζωές, εἶναι συνυφασμένη μὲ τὴ μεγάλη διαστροφή πού προκάλεσε πρὶν ἀπὸ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἡ Μόσχα στὶς συνειδήσεις τῆς πλειονότητος τῶν δημοκρατικῶν καὶ φιλελεύθερων στοιχείων τοῦ κόσμου. Ἐνῶ στὴ Σοβιετικὴ Ἐνωση εἶχε φτάσει ἡ τρομοκρατία στὸ κατὰ κράτος, σ' ὅλες τὶς δημοκρατικές χώρες δόθηκε ἀπὸ τὸν Στάλιν τὰ κομμουνιστικὰ κόμματα ἢ ἐντολὴ ν' ἀρχίσουν νὰ χαμογελοῦν ἢ πια καὶ νὰ στρέφονται μὲ τὸ γλυκύτερο ὕφος πρὸς ὅλα τὰ σοσιαλιστικὰ καὶ δημοκρατικὰ στοιχεῖα. Καὶ τὰ στοιχεῖα αὐτά, πού τὰ παράδερνε μιὰ ἡττοπάθεια καὶ ἠθικὴ ἀσυναρτησία, κολακεύθηκαν ἀπὸ τὸ γλυκὸ χαμόγελο τῶν πιὸ μεγάλων ἐχθρῶν τῆς δημοκρατίας, παραδόθηκαν (ὅπως ἐγίνε στὸ Παρίσι πανηγυρικὰ στὰ 1935, στὴν ἐπέτειο τῆς Βαστίλλης) στὸ «δημοκρατικὸ» καὶ «φιλανθρωπικὸ» ἀγκάλιασμα τῶν κομμουνιστῶν, κ' ἔφτασαν, διασπώντας ἔτσι τὶς φυσικὲς δημοκρατικὲς δυνάμεις, ὡς τὴν ἱστορικὴ ἡλιθιότητα νὰ κατηγοροῦν ὅσους δὲν ἤθελαν νὰ δεχθοῦν τὸ ἀγκάλιασμα τοῦ κομμουνισμοῦ ὡς κρυπτοφασίστες. Ξέχασαν ξαφνικὰ ὅτι ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη ὁ κομμουνισμὸς ὀνόμαζε τοὺς ἴδιους «σοσιαλφασίστες». Ὅσοι εἶχαν μάτια κ' ἔβλεπαν, βρέθηκαν ἔρημοι καὶ δὲν εἶχαν νὰ στραφοῦν παρὰ μόνο στὸ Θεό. Τέτοια ἦταν ἡ περίπτωσις διαλεχτῶν καὶ δημιουργικῶν ἀνθρώπων, ὅπως ὁ Χόρβατ καὶ ὁ Ἔρνστ Ἐριχ Νὸτ πού διωγμένοι ἀπὸ τὴ Γερμανία τοῦ Χίτλερ δὲ βρῆκαν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴ δημοκρατία οὔτε στὴ Γαλλία. Ὁ πρῶτος στὸ ἔργον του «Νεολαία χωρὶς Θεό», καὶ ὁ δεύτερος στὰ ἔργα του «Ἡ ἔρημος» καὶ «Ὁ

ἄνθρωπος ἐναντία στὸν παρτιζάνο» ὑψώνουν μάταια τὴ φωνή τους. Κανένας δὲ μπορούσε τὴν ὥρα ἐκείνη νὰ τοὺς ἀκούσει. Οἱ διαστροφές καὶ ψυχώσεις εἶχαν φτάσει σὲ σημεῖο τέτοιο, ποὺ ἡ δημοκρατία κατανοῦσε νὰ ζητάει τὴ σωτηρία τῆς ἀπὸ τὸν πιὸ ἀπάνθρωπο δῆμιο τῆς ἴδιας τῆς ἐλευθερίας, τὸν κομμουνισμό.

Δὲν ἦταν, λοιπόν, πέρα γιὰ πέρα ἀνεξήγητη ἢ οὐδέτερη καὶ ἀβουλη στάση τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας στὴν περίπτωσι εἰδικά τοῦ ἐμφύλιου ἰσπανικοῦ πολέμου. Ἀφοῦ δὲν εἶχαν πάρει ἔγκαιρα τὴν πρωτοβουλία ν' ἀντιμετωπίσουν καὶ νὰ ἐξουδετερώσουν τὸν Μουσολίνι καὶ τὸν Χίτλερ, ὅταν εἶχαν τὴ δυνατότητα νὰ τὸ κάνουν, ἢ παρέμβασή τους στὴν Ἰσπανία βῆταν ἀσχετῆ· πιά μὲ τὴ δημοκρατία καὶ ἢ θὰ ἐτόνωνε τὸν κομμουνισμό ἢ θὰ ἐτόνωνε τὸν Ἀξονα. Ὁ Λεὸν Μπλόυμ, κάτω ἀπὸ τὴν πίεσι τῶν κομμουνιστῶν, λησμονώντας τὸν Σταντᾶλ καὶ τὸν ἐσωτερικὸ ἑαυτοῦ, ἔγερνε πρὸς τὴν πρώτη λύσι. Καὶ προσπάθησε νὰ πείσει τὴ βρετανικὴ Κυβέρνησι νὰ συμμερισθεῖ τὴς ἀπόψεις του. Τὸ Λονδίνο στάθηκε, βέβαια, ἀνένδοτο (μολονότι ἡ κοινὴ γνώμη εἶχε σὲ μεγάλο βαθμὸ παρασυρθεῖ καὶ στὴν Ἀγγλία ὑπὲρ τῶν «δημοκρατικῶν»), κ' ἔτσι ἐφευρέθηκε ἡ «μὴ παρέμβασι» ὡς ἱστορικὴ πράξι καὶ ὀρίστηκε καὶ μιὰ διεθνῆς ἐπιτροπὴ γιὰ ν' ἀσφαλίσαι τὴ μὴ παρέμβασι. Ἱστορικὰ γελοῖο ἦταν ὅτι στὴν ἐπιτροπὴ μῆχαν καὶ ἡ Γερμανία, ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσι καὶ ἡ Ἰταλία. Οἱ δημοκρατίες περιορίζονταν στίς συμβατικότητες καὶ στὴ διπλωματικὴ ἐπιφάνεια τῆς ἱστορίας, τὴν ὥρα ποὺ καμιὰ ἐπιφάνεια δὲν εἶχε πιά διατηρηθεῖ καὶ ποὺ κι' αὐτὴ ἡ «συλλογικὴ ἀσφάλεια» ὡς διεθνῆς θεσμὸς εἶχε κατακυλλῆσει. Μονάχα ἡ Τσεχοσλοβακία ἐξακολουθοῦσε νὰ πιστεύει στὴν οὐτοπία τῆς συλλογικῆς ἀσφάλειας.

Καὶ δὲν ἄργησε νὰ πληρώσει ἡ Τσεχοσλοβακία ἀκριβὰ τὴν τέτοια πίστι τῆς. Ὑστερ' ἀπὸ τὸ αὐστριακὸ πρόβλημα, ἀποφάσισε ὁ Χίτλερ νὰ λύσει τὸ σουδητικὸ. Ὁ ντόκτορ Μπένες, ἓνα εὐγενικὸ δημοκρατικὸ πνεῦμα, ποὺ ὡστόσο ζοῦσε μέσ' στίς ἰδέες τοῦ 19' αἰῶνα, ἔμεινε μόνος καὶ ἀπροστάτευτος. Ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσι τοῦ εἶπε πὼς θὰ τὸν βοηθοῦσε, ἂν ἀποφάσιζε καὶ ἡ Γαλλία νὰ βοηθήσει. Ἡ Γαλλία εἶπε, ἐπίσης, ὅτι κι' αὐτὴ θὰ βοηθοῦσε, ἂν ἀποφάσιζε καὶ ἡ Μεγάλῃ Βρετανία νὰ κάνει τὸ ἴδιο. Ὁ Νέβιλ Τσάμπερλαιν ἄρχισε τ' ἀεροπορικὰ ταξίδια του στὴ

Γερμανία. Ὁ Χίτλερ τὸν τύλιξε, γιατί ἀπλούστατα ὁ Τσάμπερ-
λαιν ἤθελε μόνος του νὰ τυλιχθεῖ. Στις 29 Σεπτεμβρίου τοῦ
1938, συναντήθηκαν στὸ Μόναχο ὁ Τσάμπερλαιν, ὁ Νταλαντιέ,
ὁ Μουσολίνι καὶ ὁ Χίτλερ. Ἡ Μόσχα ἀγνοήθηκε καὶ ἡ Πράγα
δικάσθηκε ἐρήμην. Ἡ Τσεχοσλοβακία ἀναγκάστηκε νὰ παραχω-
ρήσει στὸν Χίτλερ τὴ σουδητικὴ περιοχὴ. Ἡ συμφωνία τοῦ Μο-
νάχου, μιὰ μεγάλη διπλωματικὴ ἡττα τῶν Βρετανῶν καὶ τῶν
Γάλλων (μιὰ ἡττα ποὺ τὸ μέγεθός της ἀποκαλύφθηκε ἀκόμα πε-
ρισσότερο, ὅταν ἐγίνε γνωστὸ πὼς οἱ ἡγέτες τοῦ γερμανικοῦ
στρατοῦ ἦταν ἔτοιμοι νὰ ρίξουν τὸν Χίτλερ) προκάλεσε παρα-
ληρήματα ἐνθουσιασμοῦ στὸ Λονδίνο καὶ στὸ Παρίσι. Ὑπάρ-
χουν στιγμὲς ποὺ οἱ λαοὶ ἐνθουσιάζονται μὲ τὶς ἡττες τους. Ὁ
Ἄνρὺ ντὲ Μοντερλάν, ἓνα πνεῦμα γεμάτο λάμψη, εἶχε τόσο πα-
ρασυρθεῖ ἀπὸ τὸ ψέμα ὥστε ἡ λάμψη τοῦ πνεύματός του ἐγίνε
φωτιὰ ποὺ ἔκαψε κάθε ἀλήθεια μέσα του, κ' ἐγγραφε τὸν ἀπολο-
γισμό τοῦ Μονάχου μ' ἓναν τρόπο ἱστορικὰ ἀπαράδεκτο. Ὡστό-
σο, ὁ Οὐΐνστον Τσῶρτσιλ ὕψωσε καὶ τότε τὴ φωνή του στὴ βουλή
τῶν Κοινοτήτων, ἀποτελώντας παραφωνία. Ἡ ἀλήθεια τὶς μέ-
ρες ἐκείνες ἀποτελοῦσε παραφωνία.

Στις 15 Μαρτίου τοῦ 1939, ὁ Χίτλερ, ἐδραιωμένος ἐπάνω
στὴν ἀδυναμία τῶν δημοκρατιῶν, πραγματοποιεῖ τὴν ὀλοκλη-
ρωτικὴ διάλυση τῆς Τσεχοσλοβακίας, ἐνσωματώνοντας οὐσια-
στικὰ τὴ Βοημία στὸ γερμανικὸ Ράϊχ ὡς προτεκτοράτο καὶ ἀνα-
κηρύσσοντας τὴ Σλοβακία κράτος δῆθεν αὐτόνομο κάτω ἀπὸ τὴ
γερμανικὴ καθοδήγηση. Ἡ Πολωνία τοῦ συνταγματάρχη Μπέκ
νόμισε πὼς εἶχε τὸ ἠθικὸ δικαίωμα νὰ πέσει στὴν παγίδα τοῦ
Χίτλερ καὶ νὰ συμμαρτυρήσῃ τὴ λεηλασία. Δὲν πρόλαβε ὅμως κα-
λὰ-καλὰ νὰ χαρεῖ τὸ ἠθικὸ της ἀμάρτημα, καὶ ὁ Χίτλερ, τὸν
Ἀπρίλιο κιόλας τοῦ 1939, ἐνῶ ὁ Μουσολίνι ἔβαζε πόδι στὴν
Ἀλβανία, ἄρχισε νὰ στρέφει τὸν πόλεμο τῶν νεύρων κατὰ τῆς
Πολωνίας. Ὑστερ' ἀπὸ τὴν Τσεχοσλοβακία ἦρθε στὴν ἐπιφά-
νεια τὸ πρόβλημα τοῦ Ντάντσιχ καὶ τοῦ πολωνικοῦ διαδρόμου
στὴ Βαλτικὴ. Οὐσιαστικὰ, τὸ πρόβλημα αὐτὸ δὲν εἶχε λείψει
ποτὲ ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια. Τώρα, ὅμως, ἡ ἐπιφάνεια ἐγίνε καὶ
σὲ σχέση μὲ τὸ πρόβλημα τοῦτο δυναμικὴ καὶ ἐκρηκτικὴ. Στις
δημοκρατίες ἄρχισαν πιά νὰ πείθονται πολλοὶ — καὶ πάλι πε-
ρισσότερο οἱ ἀναρμόδιοι καὶ λιγότερο οἱ ἀρμόδιοι — ὅτι ὁ
πόλεμος ἦταν ἀναπότρεπτος. Ἡ ἀλήθεια ἦταν πὼς εἶχε γίνει

ἀναπότρεπτος ἀφότου οἱ δημοκρατίες, ὑλικά ἰκανὲς ὡς τὰ χθὲς
νὰ τὸν ἀποτρέφουν, εἶχαν δεῖξει μιὰν ἀπόλυτη ἠθικὴ ἀνικανό-
τητα νὰ συλλάβουν τὸ χρέος τους. Ἔπρεπε νὰ φτάσει ἡ ζωὴ ὡς
τὸ σημεῖο τοῦ θανάτου, τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1939, γιὰ νὰ κλονι-
σθοῦν οἱ ἐλπίδες τοῦ ἀγαθοῦ Τσάμπερλαιν καὶ γιὰ νὰ προτείνει
ὁ ἴδιος — ἀποφασιστικὸς πιά, ὅπως γίνονται ἀποφασιστικοὶ οἱ
ἠθικοὶ ἄνθρωποι, ὅταν ἀπογοητευθοῦν — τὴν κανονικὴ στρα-
τιωτικὴ θητεία στὴ Μεγάλῃ Βρετανία. Ὁ Χίτλερ, στὴν ἡττη-
μένη Γερμανία, τὴν εἶχε ἐγκαινιάσει πάλι ἀπὸ τὰ 1935.